

Rakennus, joka katosi:

Alvar Aallon Viipurin kirjasto

Laura Berger

Kirjoitus perustuu väitöstilaisuuden 28.9.2018 englanninkieliseen lektioon.

Alvar Aalto on Suomen kansainvälisesti tunnetuin arkkitehti, jota koskevaa kirjallisuutta on paljon ja voi kysyä, vieläkö Aallosta ja hänen työstään on uutta sanottavaa. Sama koskee tutkimusaiheettani, joka on Aallon suunnittelema Viipuriin 1935 valmistunut kirjasto, josta on kirjoitettu paljon. Miksi Viipurin kirjasto on kiinnostava aihe kokonaisen väitöskirjan aiheeksi? Näitä kysymyksiä pohdin tutkimusta aloittaessani ja tämänkaltaisiin pohdintoihin olen palannut myös tutkimusprosessin aikana. Aiheetta perustelee se, että akateemista tutkimusta Aallosta on toistaiseksi hyvin rajallisesti ja myös se, että Viipurin kirjastosta on tehty erillistarkasteluja eikä sen vaiheita ole esitetty missään kokonaisuutena.

Tutkimuksessani väitän, että tällä rakennuksella on ”kyky” tuoda yhteen merkityksiä ja tulkintoja: siitä on muodostunut ajan saatossa, osana erilaisia prosesseja jotakin paljon enemmän kuin ”vain rakennus”. Rakennus kuuluu varhaisimpiin suomalaisiin kirjastorakennuksiin, joka on suunniteltu erityisesti tätä käyttötarkoitusta varten. Kirjaston vaiheet ovat poikkeukselliset, sillä se on sijainnut ”elämänsä” aikana kolmen valtion alueella. Suomen ja Neuvostoliiton välisen rajan siirryttyä vuonna 1944 Viipurista ja kirjastosta tuli osa Neuvostoliittoa, ja vuodesta 1991 se on sijainnut nykyisellä Venäjällä. Aina toisen maailmansodan päättymisestä asti kirjaston kohtalo ja huono kunto on herättänyt huolta kansainvälisesti.

Alun perin kiinnostuin aiheesta siksi, että törmäsin tähän rakennukseen erilaisissa yhteyksissä aina arkkitehtuurikirjallisuudesta sotahistorioihin ja sanomalehtien yleisönosastokirjoituksiin. Samalla havaitsin, että Viipurin kirjasto tuotiin esiin esimerkkinä hyvin erilaisista asioista. Arkkitehtuurin alalla rakennuksella on kansainvälisesti tunnustettu arvo esimerkkinä modernista arkkitehtuurista ja Alvar Aallon merkittävänä varhaisena työnä. Tämän lisäksi

kirjastosta on keskusteltu osana Viipurin kaupungin rakennuskantaa, ja tässä yhteydessä rakennuksena, joka siirtyi toisen maailmansodan päätteeksi Viipurin ja luovutetun Karjalan kanssa osaksi Neuvostoliittoa ja myöhemmin Venäjää. Tätä kautta kirjaston merkitystä ja arvoa on käsitelty osana sen geopolittisen sijainnin historiaa.

Analysoin tapahtumia hyödyntäen antropologi Alfred Gellin (1998) teoksessa ”Art and Agency. An anthropological theory” muotoilemaa teoriaa, joka tarjoaa käsitteitä ja näkökulmia joiden avulla purkaa monimutkaisempia ajatuksia siitä, kuinka merkitykset muodostuvat. Esitän, että kyseinen materiaalisen kulttuurin teoria sopii erityisen hyvin rakennetun ympäristön ja arkkitehtuurin analysointiin.

Tutkimuksessani minua kiinnosti tehdä näkyväksi mistä rakennuksen merkityksellisyys ja maine rakentuu, ja kuinka kirjastoa on käsitelty eri aikoina. Metodini oli purkaa kirjaston ”elämä” osiin. Hyödyntämieni aineistojen kirjo on laaja. Keskeisimpinä ovat useissa eri arkistoissa sijaitsevat arkistomateriaalit, alkuperäiset sanomalehti- ja aikakauslehtiartikkelit, arkkitehtuurin alan julkaisut sekä tekemäni haastattelut. Luotettavimmaksi lähteeksi suomalaisten kirjastorakennusten jäljittämiseen osoittautui Kansanvalistus ja Kirjasto – myöhemmin Kirjastolehti.

Erilaiset aineistot vahvistivat syyn tutkia aihetta tarkemmin, sillä hyvin pian tutkimuksen aloitettuani havaitsin, että useissa julkaisuissa on siteerattu aikaisempia julkaisuja, jolloin seurauksena on pikemminkin tunnettujen asioiden uudelleen vahvistaminen kuin uuden tiedon tarjoaminen. Tämän seurauksena havaitsin, että useampi aihetta koskeva näkökulma oli jäänyt piiloon joko arkistojen kätköihin tai ainoastaan alkuperäisessä lähteessä kertaalleen julkaistuksi. Esimerkkejä tästä ovat kirjaston paikkakysymys sekä usein mainittu toteamus Viipurin kirjastosta tärkeänä suomalaisena kirjastorakennuksena.

Aineistoista nousi neljä suurempaa teemaa, joita käsittelen erillisissä luvuissa. Ensimmäinen luku on nimeltään ”Kaupunki” (the City), joka keskittyy paikalliseen näkökulmaan: miksi Viipuriin haluttiin kirjastorakennus, ja kuinka tämä hanke liittyi Viipurin kaupunkikuvaan ja tulevaisuutta koskeviin suunnitelmiin.

Toinen luku, ”Arkkitehti” (the Architect), kertoo Aallon alkuperäisen klassistisen suunnitelman muuttumisesta lopulliseen toteutettuun funktionalistiseen rakennukseen asti. Tähän lukuun sisältyy myös muiden Aallon toimistossa tuolloin työskennelleiden rooli sekä se, miten Aalto alusta lähtien vaikutti tämän uusimman rakennuksensa vastaanottoon sekä Suomessa että ulkomailla.

Kolmas luku käsittelee sodan aikaa. Sen otsikko on ”Kadonnut kirjasto”, (the Lost Library), joka perustuu siihen huomioon, että jo vuonna 1942 Museum of Modern Artista (MoMa) lähteneen huhun mukaan kirjasto tuhoutui sodassa.

Tämän seurauksena tunnetut arkkitehtuurikriitikot kuten Reyner Banham ja Ada Louise Huxtable ovat toistaneet, että tästä kuuluisasta rakennuksesta on jälkipolville jäänyt ainoastaan piirustuksia ja kuvia. Todellisuudessa rakennus kuitenkin säilyi lähes vahingoittumattomana koko sodan ajan, jolloin sekä neuvostoliittolaiset että suomalaiset asukkaat käyttivät kirjastoa. Vasta sodan jälkeen syystä, jota ei tiedetä, kirjasto jäi ilman hoitoa ja rakennus seisoi tyhjillään lähes vuosikymmenen. Neuvostoliitossa tehdyn korjauksen jälkeen kirjasto otettiin uudelleen käyttöön vuonna 1961. Kuitenkin jo tällöin paikalliset kirjastonhoitajat pahoittelivat lehtiartikkeleissa korjauksen riittämättömyyttä ja esimerkiksi sitä, että naakat jatkuvasti nokkivat värikkäät teipit, joilla kuuluisia pyöreitä kattoikkunoita oli yritetty eristää.

Viimeinen temaattinen luku on nimeltään ”Restaurointi” (the Restoration). Neuvostoliittolaisten arkkitehtien keskuudessa oli herännyt huoli rakennuksen tilasta jo ensimmäistä korjausta suunniteltaessa. Silloin he eivät kuitenkaan saaneet lupaa ottaa yhteyttä Suomeen eivätkä Aallon toimistoon, ja näin ollen rakennuksen piirustuksia ei ollut saatavilla. Neuvostoliiton ja kylmän sodan viimeisinä vuosina yhteistyö suomalaisten kanssa alkoi ja rakennuksen restauroinnille myönnettiin rahoitusta useista kansainvälisistä lähteistä. Lopulta vuonna 2010 tapahtui merkittävä käänne: Venäjän federaatio myönsi rahoituksen restauroinnin loppuun saattamiseen suomalaisten arkkitehtien valvomana. Tämä rajojen yli tapahtunut restaurointihanke näyttäytyy kansainvälisestäikin poikkeuksellisena. Restauroinnin valmistuttua vuonna 2013 sille on myönnetty useita palkintoja, ja rakennus on saanut uutta kansainvälistä kiinnostusta ja näkyvyyttä. Nykyisessä Viipurissa kirjastolla on huomattava merkitys julkisena, epäkaupallisena tilana, joita koko kaupungissa tuskin on muita. Kirjasto kiinnostaa paitsi ulkomaisia vierailijoita myös asukkaita ja se on elävä rakennus, osa paikallisten ihmisten arkea.

Tutkimuksen viimeisessä osassa analysoin esiteltyjä tapahtumia Gellin teorian valossa. Tässä tapauksessa kysymys kohdistuu siihen, kuinka rakennettuun ympäristöön, kuten tähän yhteen rakennukseen liitetyt merkitykset paitsi muodostuvat, myös muuttuvat ajan saatossa. Teoreettisempi ajatus koskee näkemystä, että ihmiset ajattelevat materiaalisen ympäristönsä avulla: kun puhumme ilmiöistä kuten kirjastolaitoksen merkitys, kaupunkikuvaa koskevat tulevaisuuden visiot tai menetetty Karjala, kaikkien näiden ajatusten ilmaisemiseen tarvitaan konkreettisia kiinnekohtia kuten Viipurin kirjastoa, jossa monet merkitykset tiivistyvät: rakennetulla ympäristöllä on merkitystä.

Koko teos on luettavissa e-kirjana osoitteessa: <<https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/34027>>